

УДК 657.1

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ

INTERNAL AUDITING OF BANKING CREDIT TRANSACTIONS

Ганна Миколаївна БІЛОКІНЬ

*кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи,
доцент Черкаського інституту банківської справи Університету банківської справи (м. Київ)*

Ganna M. BILOKIN

*Candidate of Economics, Associate Professor of Banking Department of
Cherkassy Institute of Banking of the University of Banking*

Анотація. В статті наголошується на важливості аналітичних процедур та перспективного аналізу якості кредитного портфеля кредитної установи.

Summary. The importance of analytical procedures and prospective analysis of the quality of credit institution loan portfolio are stressed in the article.

Ключові слова: *внутрішній аудит, кредитні операції, ризик, програма аудиту, внутрішній контроль.*

Key words: *internal auditing, credit transactions, risk, audit program, internal control.*

Постановка проблеми. Світовий досвід розвитку ринкових економічних відносин свідчить про значну увагу науковців та практиків до поглиблення розуміння місця й ролі в цих відносинах системи внутрішнього контролю, вагомою складовою якої є внутрішній аудит. Згідно з вимог центральних банків більшості європейських держав, створення служб внутрішнього аудиту для фінансово-кредитних установ є обов'язковим. Організація внутрішньобанківського контролю завжди залишається актуальним питанням для менеджменту банку на всіх рівнях управління.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Внутрішній аудит проводиться спеціальним підрозділом (службою) банку. Його напрямки не регламентуються на законодавчому рівні, а визначаються керівництвом кредитної установи. Внутрішній аудит як структура виконавчого органу банку не може підтверджувати достовірність його річної звітності. «Метою внутрішнього аудиту є допомога працівникам організації щодо ефективного виконання ними своїх обов'язків. Для цього внутрішній аудит надає їм аналіз, оцінки, рекомендації, консультації та інформацію стосовно видів діяльності, що перевіряється» [4].

Питанням методології та організації аудиту фінансово-кредитних установ присвячені праці українських та зарубіжних вчених. Зокрема, російські вчені Г. Белоглазова, Л.П. Кролівецкая, Є. Лебедева в підручнику «Аудит банків» вказують, що Міжнародними стандартами аудиту визначається необхідність підтвердження внутрішнім контролем раціональності та обачності ведення справ у банку відповідно до прийнятої радою директорів політики та стратегії, проведення операцій тільки після отримання відповідного дозволу, повноти, точності й своєчасності складання бухгалтерської звітності та інших документів, а також здатність керівництва банку ідентифікувати, оцінювати й управляти ризиками. Зростання банківської активності без наявності таких захисних систем, як правило, призводить до відхилення від реальної ситуації, втрати орієнтирів та, в деяких випадках, завершується банкрутством кредитної установи [1, с. 54-55].

Одним із основних напрямків діяльності кредитної установи є надання грошових коштів клієнтам в обсягах та на умовах, що передбачені угодою. Саме тому якісний та своєчасний аудит кредитного портфеля банку є вкрай важливим.

Кредитування – найбільш прибуткова стаття банківської діяльності. Саме при формуванні кредитного портфеля виникають банківські ризики, що пов'язані з прийняттям помилкових управлінських рішень, протизаконними маніпуляціями з кредитами, непередбачуваними економічними наслідками.

Втім, не зважаючи на наявність значної кількості наукових праць, методичних та нормативних документів, проблема внутрішнього контролю кредитних операцій банку залишається гострою та до кінця не вирішеною. Звичайно, стрімке зростання обсягів та видів кредитування потребує й розвитку адекватних систем контролю та своєчасних висновків внутрішніх аудиторів.

Закон України «Про банки і банківську діяльність» (ст. 49) визначає такі вимоги до проведення кредитних операцій установами банків:

- банк повинен дотримуватись основних принципів кредитування, у тому числі перевіряти кредитоспроможність позичальника та наявність забезпечення кредитів;
- дотримуватись встановлених НБУ вимог щодо концентрації ризиків;
- банк не може надавати кредити під процент, ставка якого є нижчою від процентної ставки за кредитами, які бере сам банк, і процентної ставки, що виплачується ним за депозитами;
- надання бланкових кредитів можливе за умов дотримання економічних нормативів;
- забороняється надання безпроцентних кредитів.

Заходи впливу можуть бути застосовані до банку у випадках:

- невиконання банком нормативів кредитного ризику;
- недоформування резервів на покриття збитків за кредитними операціями в необхідних розмірах;
- надмірної величини ризику концентрації щодо підприємств одного виду економічної діяльності;
- за порушення порядку, строків і технології виконання операцій, що встановлені актами НБУ, у разі неподання документів на письмову вимогу працівників НБУ;
- за невиправлення звітності та інші порушення.

З метою обмеження рівня кредитного ризику за операціями з контрагентами, Національний банк України встановлює відповідні економічні нормативи.

Збільшення кількості проблемних кредитів обумовлено не тільки наслідками фінансової кризи (девальвація національної валюти, зменшення номінальних та реальних доходів населення, обсягів реалізації готової продукції підприємств тощо), а й досить ризиковою та неадекватною кредитною політикою банку. Оцінка рівня ризику практично за всіма видами кредитів базувалася на поточних та ретроспективних даних. Кредитоспроможність позичальника оцінювалася без врахування індивідуальних особливостей та перспективних оцінок отримання ним достатнього рівня доходів.

На думку автора, саме переведення аналітичних висновків внутрішніх аудиторів із режиму ретроспективності в режим перспективного бачення є основним напрямком розвитку внутрішньобанківського аудиту.

Практика проведення аудиту кредитної діяльності банків першої та другої групи набула достатньо високого рівня розвитку. Особливо вигідно вирізняються підходи банків з іноземним капіталом. Поєднання майже двадцятирічного досвіду роботи в умовах ринку в Україні та західної культури ведення банківського бізнесу значно відрізняється від традиційних методів контролю (ревізії операцій), що були притаманні економічним суб'єктам нашої країни. Перевірки проводяться, переважно планові, але в практиці кредитування часто виникає потреба в тематичному аудиті. Як планові, так і тематичні внутрішньоаудиторські перевірки здійснюються виходячи із певної мети та згідно з визначеними керівництвом служби внутрішнього аудиту стандартів і принципів, які відображаються у програмі аудиту.

Мета внутрішнього аудиту операцій з кредитування значно ширша, ніж традиційні цілі ревізії, що були визначені за часів радянської планової економіки. Вимоги ринку, розширення спектру банківської діяльності зумовили значний розвиток теоретичних та методичних розробок з питань банківського аудиту, включаючи й внутрішній. В українській та зарубіжній науковій літературі питанню аудиту кредитних операцій приділена значна увага. Детально описані завдання, процедури аудиту, напрямки перевірки за видами кредитних операцій, правильність відображення їх у бухгалтерському обліку [1, 2, 4, 5].

Внутрішньоаудиторська перевірка кредитної діяльності банку проводиться з такою метою:

а) оцінка існуючої практики кредитування, її відповідність чинному законодавству України, вимогам НБУ, діючим регламентам, статуту банку, його стратегії та кредитній політиці;

б) оцінка стану системи внутрішнього контролю за кредитними операціями, її адекватності наявним ризикам;

в) оцінка рівня ризику кредитного портфеля та визначення підвищених ризиків за певними видами кредитів;

г) надання обґрунтованих висновків та конкретних рекомендацій за результатами аудиту з питань покращення системи внутрішнього контролю, зменшення кредитних ризиків, покращення якості кредитного портфеля.

Програми аудиту включають значну кількість аналітичних процедур, охоплюють не лише конкретні дії та висновки відповідальних осіб, а й містять виявлення причин та мотивів тих чи інших рішень стосовно кредитних операцій банку.

Програма аудиту повинна охоплювати такий перелік завдань та напрямків дослідження кредитної діяльності банку:

1. Стан організації кредитної діяльності, оцінка рівня внутрішнього контролю:

- адекватність комплектації кредитного підрозділу, рівень навантаження працівників, розподіл обов'язків;

- наявність у філіях кредитних комітетів (комісій), рівень організації та ефективності їх роботи;

- стан нормативного й методичного забезпечення;

- стан контролю за роботою працівників та підпорядкованих підрозділів.

2. Стан усунення порушень та недоліків, виявлених попереднім аудитом та перевітками зовнішніх контролюючих органів:

- аналіз прийнятих керівництвом рішень та вжитих заходів за встановленими попередніми перевітками порушеннями;

- стан контролю щодо питань, за якими були встановлені порушення та його адекватність відповідно до суттєвості порушень.

3. Перевірка та оцінка діючого порядку аналізу матеріалів на видачу кредитів:

- методика та процедури оцінки фінансового стану та кредитоспроможності позичальника;

- дотримання кредитними органами своїх повноважень;

- обґрунтованість прийнятих рішень щодо надання кредиту.

4. Оцінка порядку видачі кредитів, прийняття забезпечення за наданими позичками:

- відповідність укладених договорів типовим формам;

- відповідність умов договорів прийнятим рішенням;

- перевірка порядку оцінки та оформлення забезпечення;

- перевірка діючого порядку та стану внутрішнього контролю за обліком і зберіганням оригіналів договорів за кредитними операціями.

5. Адекватність системи кредитного моніторингу:

- двостороннє дотримання умов кредитних договорів;

- контроль за цільовим використанням кредитних коштів, станом та умовами збереження заставленого майна;

- відображення заборгованості за наданими кредитами та застави на відповідних рахунках бухгалтерського обліку;

- обґрунтованість рішень щодо пролонгації кредитів;

- дії банку в разі погіршення фінансового стану позичальника;

- правильність формування резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями.

6. Перевірка роботи щодо погашення простроченої заборгованості. Оцінка дій керівництва та стану внутрішнього контролю:

- повнота дій та своєчасність реагування;

- ефективність проведеної банком роботи з погашення простроченої заборгованості, включаючи претензійно-позовні заяви до боржника;

- порядок визначення потенційно проблемних кредитів, виявлення фактів погашення проблемної заборгованості за рахунок нових кредитів (перекредитування);

- стан роботи та взаємодії між підрозділами банку при проведенні заходів щодо стягнення простроченої заборгованості.

7. Відповідність бухгалтерського обліку кредитних операцій законодавчо-нормативній базі. Оцінка достовірності звітності та порядку її складання.

Відповідно до стандарту 340 «Економічне та раціональне використання ресурсів», внутрішні аудиторі повинні оцінювати економію та рентабельність, з якими використовуються ресурси. Цим стандартом передбачається, що керівники несуть відповідальність за встановлення виробничих нормативів для оцінки економічного

й раціонального використання ресурсів у відповідному виді діяльності. Внутрішні аудитори несуть відповідальність за оцінку й визначення таких аспектів:

- встановлені стандарти правильно розуміються і виконуються;
- відхилення від стандартів установлені, проаналізовані й доведені до відома відповідальних за дії щодо усунення порушень;
- проведені заходи для ліквідації недоліків [3].

Таким чином, внутрішні аудитори повинні оцінювати економію та рентабельність, з якими використовуються ресурси, що відповідатиме стандарту 340 «Економічне та раціональне використання ресурсів». Цим стандартом передбачається, що керівники є відповідальними за встановлення виробничих нормативів для оцінки економічного й раціонального використання ресурсів у відповідному виді діяльності.

Висновки. Необхідність розвитку та вдосконалення підходів, методики внутрішнього аудиту як вагової складової системи внутрішнього контролю банку обумовлена потребами зниження ризиків у банківській діяльності. Опрацювання процедур внутрішнього аудиту націлене на розуміння керівництвом та працівниками банку їх необхідності як послуги, яка поки що використовується не повною мірою через неоднозначне тлумачення об'єктів внутрішнього аудиту у банках. До об'єктів внутрішнього аудиту банків належать: ведення бухгалтерського обліку, достовірність звітності, стан майна, забезпеченість власними коштами, фінансова стійкість, ліквідність, система управління, якість роботи економічних і технічних служб, планування і прогнозування, система внутрішнього контролю, операції з грошовими коштами, фінансові результати діяльності.

Список використаної літератури

1. Белоглазова Г. Н., Кроливецкая Л. П., Лебедева Е. А. Аудит банков: Учеб. пособие. [Текст] – М.: Финансы и статистика, 2001. – 352 с.
2. Мамонова И. Д., Ширинская З. Г. Аудит кредитных организаций: Учеб. пособие. [Текст]– М.: Финансы и статистика, 2005. – 520 с.
3. Міжнародні стандарти внутрішнього аудиту. [Інтернет-ресурс] <http://www.iaa-ru.divo.ru/>.
4. Полетаєва О. Розвиток внутрішнього аудиту // Банковский аудитор. – 2001. № 10. – С. 4 – 5.
5. Смирнова Л. Р. Банковский аудит: Учеб. пособие / Под ред. проф. М. И. Баканова. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 448 с.